

Op Maat voor Iedereen.

**De basisgids voor redelijke aanpassingen
in het lager onderwijs.**

Laura Fluyt, Eleonora Tilkin-Franssens & Sara Nijs

Juni 2025

Op Maat voor Iedereen.

De basisgids voor redelijke aanpassingen in het lager onderwijs.

Laura Fluyt, Eleonora Tilkin-Franssens & Sara Nijs

Juni 2025

Colofon

Op Maat voor Iedereen. De basisgids voor redelijke aanpassingen in het lager onderwijs.

Auteurs

Laura Fluyt
Eleonora Tilkin-Franssens
Sara Nijs

Vormgeving en illustraties

SVH die'zain

Deze gids kwam tot stand met middelen van Leerpunt

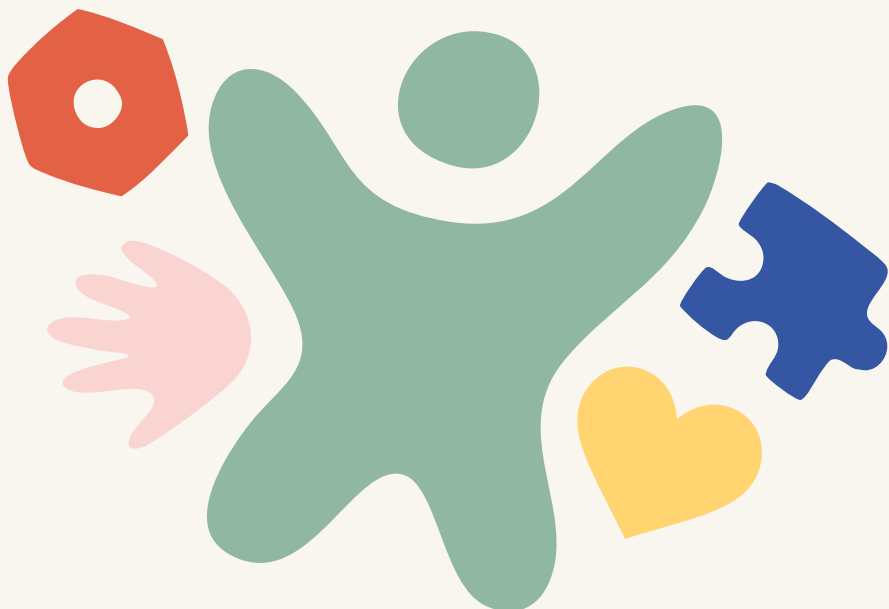
Promotor

Prof. dr. Sara Nijs (KU Leuven)

Gelieve naar deze publicatie als volgt te verwijzen

Fluyt, L., Tilkin-Franssens, E., & Nijs, S. (2025). *Op Maat voor Iedereen. De basisgids voor redelijke aanpassingen in het lager onderwijs*. KU Leuven.

© KU Leuven en UCLL, juni 2025

Inhoudstafel

Colofon	3
Welkom!	5
1. Wat zijn redelijke aanpassingen?	7
2. Vormgeven van zorg op maat doe je samen	12
3. Zorg in de klas: een gedeelde verantwoordelijkheid	18
4. In gesprek over noden en mogelijkheden	24
Over de auteurs	28
Bijlagen	29
Referenties	33

Welkom!

Met deze gids willen we jou helpen om elke leerling de juiste zorg te bieden, met extra aandacht voor leerlingen met specifieke onderwijsbehoeften. We geven handvaten om samen na te denken over redelijke aanpassingen: wat heeft een leerling nodig om volwaardig mee te kunnen doen in de klas? Hoe beslis je dat samen; met de leerling, ouders, collega's en andere betrokkenen? En hoe maak je die keuzes duidelijk, begrijpelijk en transparant voor iedereen? Deze gids zet je op weg om dit proces stap voor stap vorm te geven.

Wegwijs in deze gids

1. Wat zijn redelijke aanpassingen?

In een eerste deel verduidelijken we wat redelijke aanpassingen precies zijn. We delen daarbij niet alleen een definitie en de wettelijke verplichting, maar staan vooral stil bij wat dit betekent voor de klaspraktijk. Welke aanpassingen zijn mogelijk? Voor wie zijn ze bedoeld? En hoe zit het met de redelijkheid – voor de leerling, voor de klascontext én voor de thuiscontext?

2. Vormgeven van zorg op maat doe je samen

Goede ondersteuning wordt samen vormgegeven. Het vraagt samenwerking tussen verschillende partners: leerkrachten, ouders, leerlingbegeleiders, directie, externe hulpverleners en – niet te vergeten – de leerling zelf. We geven je tools om die samenwerking vorm te geven zoals de **participatieladder** (Wilcox, 1987) en een **organigram** om de rollen en expertise van de verschillende betrokkenen in jullie context in kaart te brengen.

3. Zorg in de klas: een gedeelde verantwoordelijkheid

In dit deel zoomen we in op de klascontext. Hoe verhouden redelijke aanpassingen zich tot algemene zorg voor elke leerling? We reiken kaders aan zoals het **zorgcontinuüm** en **Universal Design for Learning** (Meyer et al., 2012), en leggen verbanden met doelgericht werken, leerinhouden en het individueel aangepast curriculum (IAC).

4. In gesprek over noden en mogelijkheden

Zorg op maat vraagt ook goede communicatie en overlegmomenten. Daarom geven we input voor start- en opvolggesprekken. Hiervoor maken we gebruik van het **ICF-kader** (WHO, 2001) en van de principes van **handelingsgericht werken** (Pameijer, 2018).

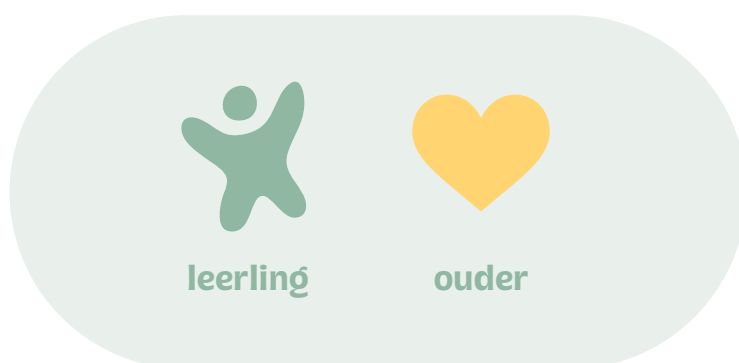
Van onderzoek naar gids

Deze gids brengt wetenschap en praktijk samen en is gebaseerd op het doctoraatsonderzoek van Laura Fluyt (KU Leuven) en werd verder ontwikkeld in een valorisatieproject, gesteund door Leerpunt. In dit project werkten we nauw samen met zorgcoördinatoren en zorgleerkrachten uit het lager onderwijs om de wetenschappelijke inzichten te vertalen naar bruikbare handvaten voor de klaspraktijk.

Een gids op maat van jouw praktijk

De gids is **thematisch opgebouwd** en volgt dus geen vaste chronologie. Je kan er vlot onderdelen uithalen en toepassen in je eigen klas- en schoolcontext. Sommige materialen (zoals het organigram en de participatieladder) vind je in bijlage. Deze kan je los van deze handleiding gebruiken en kopiëren. We vragen om enkel de bijlagen te printen die je echt zal gebruiken.

Deze gids ondersteunt het **(samen)werk van alle betrokkenen**. Een zorgcoördinator of klasleerkracht kan er actief mee aan de slag, maar ook ouders en leerlingen kunnen de gids raadplegen als richtinggevend instrument. Sommige onderdelen van de gids zijn vooral toegespitst op één **rol of functie** (zoals die van de zorgcoördinator). In de zijlijn zijn icoontjes voorzien voor dat onderdeel dat belangrijk is voor de leerling of de ouders. Bij complexe casussen raden we aan dat alle betrokkenen de gids integraal doornemen. Dit bevordert de samenwerking, het proces en de totstandkoming van betere zorg op maat van de leerling.

Casus

In deze gids zijn per hoofdstuk enkele casusvoorbeelden voorzien ter inspiratie. Al deze casussen zijn fictief. Je kan de casussen terugvinden aan de hand van volgende icoon.

Checklist

Voorts wordt elk hoofdstuk afgesloten met een handige checklist.

Bronnen

Bij elk hoofdstuk werden ook een aantal bronnen en verwijzingen toegevoegd waarin je je kan verdiepen in het thema of extra informatie kan opzoeken. Deze gids sluit ook af met een uitgebreidere referentielijst.

Veel leesplezier!

Laura Fluyt, Eleonora Tilkin-Franssens en Sara Nijs

1. Wat zijn redelijke aanpassingen?

Redelijke aanpassingen zijn moeilijk te vatten in **enkele richtlijnen**. Ze zijn altijd afhankelijk van de context, persoon en situatie. Hoewel redelijke aanpassingen ook belangrijk zijn in andere levensdomeinen zoals vrije tijd en werk, focussen we in deze gids op de onderwijscontext, meer specifiek op leerlingen met specifieke onderwijsbehoeften in het lager onderwijs.

Een redelijke aanpassing in het onderwijs is een individuele maatregel die tot doel heeft de leerling betrokken te houden bij het leerproces, met oog voor het sociaal-emotioneel welbevinden. Tegelijkertijd vertrekt de aanpassing vanuit hoge verwachtingen omtrent het leervermogen van de leerling zodat de leerling alle kansen krijgt, ondanks de aanpassing, om zijn of haar volledige potentieel te benutten.

Definitie voor de leerling

Een redelijke aanpassing op school is iets dat speciaal voor jou wordt aangepast, zodat je goed kan blijven leren en je ook goed voelt. Tegelijk gelooft de school in wat jij allemaal kan en helpt die aanpassing jou om het beste uit jezelf te halen.

Een flexibele houding is essentieel

Kijken en denken over redelijke aanpassingen vereist in de eerste plaats een open en flexibele houding. Redelijke aanpassingen zijn geen alles of niets verhaal. Wat vandaag nodig is voor een leerling, kan morgen alweer anders zijn. Er is zelden een rechtstreekse link tussen een diagnose en een 'vaste set' aanpassingen. Het gaat telkens om afstemming: **wat heeft deze leerling nú nodig om volwaardig te kunnen deelnemen aan het leren en leven op school?**

Redelijke aanpassingen bevorderen welbevinden en inclusie

Redelijke aanpassingen zijn van groot belang zijn voor het **sociaal-emotioneel welbevinden** van leerlingen. Ze vormen een krachtig instrument om **gelijke en inclusieve onderwijskansen** te realiseren. Leerlingen die gepaste ondersteuning krijgen, voelen zich meer verbonden met hun klasgroep, wat hun leerprestaties en algemeen gevoel van welbevinden ten goede komt.

Redelijke aanpassingen zijn waardevol voor leerlingen met **zichtbare beperkingen** (zoals een fysieke beperking of gedragsproblemen), maar ook voor leerlingen met **minder zichtbare noden** (zoals autisme of een spraak- en taalstoornis).

Ondersteunend voor leerlingen én leerkrachten

Redelijke aanpassingen kunnen ook leerkrachten versterken in hun rol. Wanneer een leerling zelfstandig aan de slag kan dankzij een aanpassing, komt er ruimte vrij voor de leerkracht om andere leerlingen te ondersteunen of de klasgroep te begeleiden. Zelfstandigheid stimuleren is dan ook een belangrijk criterium bij het kiezen en implementeren van aanpassingen.

Dit proces vraagt tijd. Leerlingen moeten leren omgaan met redelijke aanpassingen, uitproberen wat werkt en daarin begeleid worden.

Een recht, geen gunst

Redelijke aanpassingen zijn geen gunst of voorkeursbehandeling, maar **een wettelijk recht** van leerlingen met specifieke onderwijsbehoeften en hun ouders. Ze zijn verankerd in verschillende decreten en wetten en hierdoor **afdwingbaar**. Sterker nog, het weigeren van redelijke aanpassingen kan beschouwd worden als **discriminatie**.

Voor het toekennen van redelijke aanpassingen, is een **diagnose niet noodzakelijk**. Een diagnose mag dus niet als voorwaarde worden gesteld, ook niet in het secundair onderwijs. Dat wil niet zeggen dat een diagnose nooit moet worden gesteld. Een diagnose soms helpend zijn om inzicht te krijgen in het functioneren van de leerling en om beter af te stemmen tussen leerling, ouders en school.

Van kleine hulpmiddelen tot structurele maatregelen

Redelijke aanpassingen kunnen sterk variëren. Ze kunnen **klein en eenvoudig zijn** (zoals voorleessoftware of een hoofdtelefoon), maar ook groter en structureler (zoals een aangepast klaslokaal, stappenplan rond gedrag of een alternatieve schooluitstap). Wat telt, is dat de aanpassing steeds wordt afgetoetst aan de **klas- en schoolcontext** en een antwoord biedt op **de drempels die een leerling ervaart**.

Maken redelijke aanpassingen het de leerling "te makkelijk"?

Kort antwoord: nee. Een redelijke aanpassing haalt drempels weg zodat de leerling kan deelnemen aan of toegang krijgt tot een leercontext die vóórdien voor hem of haar gesloten was. Een redelijke aanpassing verlaagt de lat niet, maar werkt obstakels weg. Dit geeft leerlingen evenveel kans als hun klasgenoten (die deze drempels niet ervaren) om op een evenwaardige manier iets te leren of deel te nemen aan het (klas)gebeuren.

Heb je als leerkracht twijfels of een leerling met aanpassingen nog steeds de doelstellingen haalt? Richt je dan op de **onderwijsdoelen en/of eindtermen** zelf – niet op de stappen in de handleiding, het aantal opgaven in het werkboek of andere tussenvormen. Je kan hiervoor ook steeds afstemmen met je zorgcoördinator, een collega of een medewerker van het CLB bij twijfels.

Het hoe en waarom van verschillen in noden en redelijke aanpassingen kan ook bespreekbaar gemaakt worden op klasniveau. Zo bestaat er bijvoorbeeld voor het vierde, vijfde en zesde leerjaar het gratis lessenpakket LEANS (zie bronnenlijst).

Een kwaliteitsvolle redelijke aanpassing

Een redelijke aanpassing is een noodzakelijke ondersteuning die leerlingen met specifieke onderwijsbehoeften in staat stelt om volwaardig te participeren. Een goede redelijke aanpassing voldoet aan enkele belangrijke kwaliteitscriteria:

Doeltreffend

De aanpassing levert een merkbare verbetering op voor de leerling. Als een aanpassing bijvoorbeeld weerstand oproept of niet werkt, is het geen goede redelijke aanpassing.

Evenwaardig

De leerling moet op zijn of haar manier kunnen deelnemen aan lessen, activiteiten en uitstappen. Dit op een manier die gelijkwaardig is aan die van de andere leerlingen.

Stimuleert zelfstandigheid

De aanpassing moet ervoor zorgen dat de leerling zo zelfstandig mogelijk kan functioneren, binnen zijn of haar mogelijkheden (bv. de leerling kan door voorleessoftware zelf zijn oefeningen maken en zijn eigen tempo bepalen).

Waarborgt veiligheid en waardigheid

De aanpassing is veilig en respectvol (bv. een hellend vlak dat stevig geïnstalleerd is, of een rustige werkplek die de leerling niet isoleert).

(Bron: protocol redelijke aanpassingen, 2007)

Casus

Liam zit in het tweede leerjaar. Hij heeft een motorische beperking, gebruikt een rolstoel en ondervindt moeilijkheden met fijne motoriek. Hij heeft daarom nood aan extra tijd en digitale ondersteuning bij toetsen zoals voorleessoftware en een aangepaste muis.

De school wil 'inclusief werken', maar botst op enkele praktische uitdagingen.

Voor een geplande toets wereldoriëntatie beslist de leerkracht om Liam in een apart lokaal te laten werken "zodat hij in alle rust kan werken". Hij krijgt extra tijd, maar zijn digitale hulpmiddelen zijn daar niet aanwezig. Bovendien is het lokaal tijdelijk moeilijk bereikbaar: de lift is buiten werking en Liam moet via een steile, tijdelijke helling naar boven worden geholpen door een medeleerling.

Tijdens de toets merkt Liam dat hij zich moeilijk kan concentreren zonder zijn vertrouwde ondersteuning. Hij kan de vragen niet zelfstandig verwerken en voelt zich onzeker.

Ook bij de voorbereiding van een schooluitstap naar de dierentuin loopt het mis. De school communiceert laat dat Liam enkel kan meegaan als zijn ouders zelf vervoer en begeleiding voorzien. Er wordt gezegd dat het "te moeilijk is om dit op schoolniveau op te lossen".

Analyse van de criteria die worden geschonden:

- **Doeltreffend:** De aanpassing aan de toets werkt averechts. Liam ervaart meer stress doordat hij zijn hulpmiddelen niet kan gebruiken en haalt een slechter resultaat. De aanpassing leidt tot slechtere prestaties en geen merkbare verbetering in zijn situatie.
- **Evenwaardig:** Liam wordt niet op gelijke manier betrokken bij de toets of de uitstap. Hij wordt afgezonderd zonder de nodige voorzieningen, en wordt praktisch uitgesloten van deelname aan de schooluitstap.
- **Stimuleert zelfstandigheid:** Zonder digitale hulpmiddelen is Liam niet in staat om zelfstandig te werken tijdens de toets. Voor de uitstap wordt hij afhankelijk gemaakt van externe hulp.
- **Waarborgt veiligheid en waardigheid:** De steile helling is mogelijks onvoldoende getest en niet veilig. Bovendien is het voor Liam erg ongemakkelijk om afhankelijk te zijn van een medeleerling voor toegang tot het lokaal, wat zijn waardigheid aantast.

Niet elke aanpassing is daarom automatisch **ook een redelijke aanpassing**. Redelijke aanpassingen kunnen beoordeeld worden aan de hand van een aantal indicatoren. Deze helpen om te bepalen of een aanpassing haalbaar, werkbaar en zinvol is in de klas- of schoolcontext.

1. **Financieel haalbaar:** De aanpassing vormt geen buitensporige kost voor de school, en blijft binnen redelijke financiële grenzen.
2. **Organisatorisch inpasbaar:** De aanpassing kan worden geïntegreerd in de bestaande organisatie van het klas- of schoolleven.
3. **Duurzaam inzetbaar:** Hoe frequenter en langduriger een aanpassing gebruikt kan worden, hoe meer ze als redelijk wordt beschouwd.
4. **Bijdrage aan levenskwaliteit:** De aanpassing zorgt voor een positieve bijdrage aan het welbevinden en functioneren van de leerling.
5. **Evenwichtige integratie in de omgeving:** De aanpassing houdt rekening met het klasgebeuren en de andere leerlingen, en verstoort het geheel niet onevenredig.
6. **Geen betere alternatieven beschikbaar:** Wanneer de voorgestelde aanpassing de enige is die een daadwerkelijk verschil maakt, versterkt dit de redelijkheid ervan.
7. **In lijn met wettelijke richtlijnen:** De aanpassing sluit aan bij evidenties en wettelijke kaders die toegankelijkheid en inclusie bevorderen (bv. het zorgcontinuüm).

(Bron: protocol redelijke aanpassingen, 2007)

Een kader voor dialoog, geen rem op actie

De opgesomde indicatoren **zijn geen checklist** die volledig moet worden afgevinkt vóór je een redelijke aanpassing kan doorvoeren. Ze zijn bedoeld als houvast voor overleg, zeker wanneer er vragen, twijfels of meningsverschillen zijn.

De lijst is **niet limitatief**: afhankelijk van jullie klas- of schoolcontext kunnen ook andere factoren meespelen. Denk bijvoorbeeld aan de draagkracht van de leerkracht of het feit dat een leerling zelf weerstand toont tegen een aanpassing.

Wat als een redelijke aanpassing wordt beschouwd, is altijd **afhankelijk van de context**. Er bestaat geen universele lijst van wat wel of niet 'redelijk' is. Het gaat om een afweging tussen noden, mogelijkheden en grenzen van alle betrokkenen.

Daarom is het belangrijk om redelijke aanpassingen in **team te evalueren**. Door in dialoog te gaan met leerkrachten, ouders, leerlingen en andere betrokkenen, ontstaat er een genuanceerd beeld en kan je tot gedragen en doordachte keuzes komen. Dit kan door leerlingen met specifieke ondersteuningsbehoeften regelmatig op een teamvergadering te bespreken. Zo weet iedereen precies wie wat doet, waar, wanneer, waarom en hoe met betrekking tot de noden en de redelijke aanpassingen, zodat die op eenzelfde manier worden toegepast.

Checklist

- ☒ Heeft de aanpassing als doel om **de betrokkenheid** van de leerling bij het leerproces te verhogen?
- ☒ Ondersteunt de aanpassing het **sociaal-emotioneel** welbevinden van de leerling?
- ☒ Biedt de aanpassing kansen om het **volledige potentieel** van de leerling te benutten?
- ☒ Worden alle **criteria** van een goede redelijke aanpassing aangewend?

Graag meer weten of meer lezen?

- » Protocol redelijke aanpassingen: <https://codex.vlaanderen.be/portals/codex/documenten/1021259.html>
- » Kenniscentrum Potential: <https://kenniscentrumpotential.be/kenniscentrum/detail/wat-is-redelijk-in-redelijke-aanpassing>
- » Unia – brochure redelijke aanpassingen: https://www.unia.be/files/Overleg_rond_redelijke_aanpassingen_op_school.pdf
- » Leersteundecreet: <https://onderwijs.vlaanderen.be/nl/directies-administraties-en-besturen/onderwijsinhoud-en-leerlingenbegeleiding/basisonderwijs/zorgbeleid-leerlingenbegeleiding-en-clb/leerlingen-met-specifieke-onderwijsbehoeften/naar-een-decreet-leersteun-voor-leerlingen-met-specifieke-onderwijsbehoeften>
- » Ouders voor inclusie: <https://oudersvoorinclusie.be/>
- » Het kinderrechtenverdrag: <https://www.unicef.be/nl/de-bestaansreden-van-unicef/het-kinderrechtenverdrag/de-54-artikelen>
- » Leans: <https://ppw.kuleuven.be/ogop/leans>

2. Vormgeven van zorg op maat doe je samen

Constructief en doelgericht samenwerken is een essentieel onderdeel van kwaliteitsvolle zorg voor leerlingen met specifieke onderwijsbehoeften — en bij uitbreiding voor alle leerlingen. Toch is samenwerken in de praktijk niet altijd vanzelfsprekend. Rond één leerling zijn vaak **meerdere betrokkenen actief**, elk met hun eigen kijk, kennis en verwachtingen. Het is daarom belangrijk om bewust in te zetten op **dialogoog**.

Samenwerking vraagt tijd, ruimte en inzet. Tijd om elkaar te leren kennen, om te luisteren naar elkaars perspectieven, om afspraken te maken en bij te sturen. Ruimte om overleg bewust te plannen en te organiseren. Gedeelde inzet om het proces vol te houden, ook wanneer het niet vanzelf gaat. **Wie hierin investeert, plukt er op termijn de vruchten van.** Omdat de complexiteit van samenwerking niet volledig kan worden behandeld in deze gids, reiken we enkele concrete adviezen aan. We koppelen dit aan een casusvoorbeeld dat de toepassing van deze adviezen in de praktijk illustreert.

Oriëntatie: wat is jullie visie en beleid op samenwerking

Als zorgcoördinator of directie kan je starten met een reflectie op het schoolbeleid rond samenwerking. Hoe worden ouders, therapeuten, leerondersteuners en andere partners betrokken? Wat is jullie manier van werken? Wie wordt er uitgenodigd voor vaste overlegmomenten op school? Wie nodigen jullie uit en wie niet (én waarom?). Is er ruimte voor de participatie van alle betrokkenen? Is er aandacht voor het perspectief van de leerling en hoe wordt hij/zij betrokken? Wat werkt goed, en waar loopt het soms spaak?

Denk aan concrete situaties uit het verleden om het beleid te versterken. Wat heb je geleerd uit bepaalde casussen? Wat zou je volgende keer anders doen? Hoe kan je dit implementeren in je zorgbeleid en de visie rond samenwerken?

Casus

Juf Roos staat voor een diverse klas, met enkele leerlingen die specifieke zorgnoden hebben. Binnen het schoolbeleid is er aandacht voor een evenwichtige afstemming tussen de draagkracht van de leerkracht, de noden van de leerlingen en de rol van ouders en externe partners. De school investeert sterk in brede basiszorg en zoekt telkens opnieuw naar redelijke aanpassingen die binnen de klas haalbaar en werkbaar zijn.

Wat opvalt: de school kiest expliciet voor een open en transparante samenwerking met ouders. Ouders worden actief betrokken op overlegmomenten en er wordt samen gezocht naar een gezamenlijk gedragen aanpak, met oog voor een gedeelde aanpak en leerkansen in verschillende omgevingen zoals de school, thuis en de therapiepraktijk.

Toch worden externe therapeuten niet altijd systematisch uitgenodigd bij gesprekken op school. Tijdens een bespreking van Ada, een leerling met een taal- en spraakstoornis merkte Juf Roos hoe waardevolle informatie over de aanpak van Ada pas laat werd gedeeld. Dit leidde tot onnodige frustraties bij alle betrokkenen. Dit deed haar beseffen dat het betrekken van alle relevante partners, ook externen, cruciaal is voor een doeltreffende en samenhangende aanpak. Sindsdien pleit ze binnen het schoolteam voor een ruimer beleid rond betrokkenheid van externen, met aandacht voor afstemming en wederzijds vertrouwen. Met toestemming van de ouders stemt ze regelmatig af met de externen.

Samenwerken op klasniveau: de rol van de leerkracht

Als **leerkracht** vervul je een **centrale rol** in de samenwerking rond de leerling. Je bent het eerste aanspreekpunt voor ouders, je kent de leerling door en door en je hebt regelmatig contact met externe betrokkenen zoals leerondersteuners, therapeuten of de CLB-medewerker.

Dat betekent niet dat je alles alleen moet doen! Omdat de leerkracht vaak een belangrijke spilfiguur is in de zorg voor alle leerlingen, is het van belang om hierbij ook oog te hebben voor de **draagkracht en mogelijkheden** van de leerkracht.

Een handig hulpmiddel om na te denken over je rol, is de **participatieladder**. Die toont hoe intensief je anderen betrekt in het beslissingsproces. Je beweegt daarbij vaak tussen verschillende treden:

1. Informeren

Als leerkracht geef je informatie aan ouders en partners over de ontwikkeling van de leerling, over geplande aanpassingen en het klasgebeuren. Jij bent vaak de eerste bron van informatie.

2. Raadplegen

Je vraagt ouders en externen naar hun inzichten en ervaringen met de leerling. Je betrekt hen in observaties of keuzes, maar de uiteindelijke beslissing ligt vaak bij het schoolteam.

3. Adviseren

Je nodigt ouders en externe partners uit om actief mee te denken. Hun mening weegt mee in het nemen van beslissingen over ondersteuning, redelijke aanpassingen of individuele trajecten.

4. Coproduceren / Meebeslissen

Hier ben je als leerkracht onderdeel van een gelijkwaardige samenwerking. Samen met ouders, de leerling en externe partners zoek je naar werkbare oplossingen en neem je beslissingen in overleg. Jouw rol is coördinerend, niet allesbepalend.

5. Zelforganisatie door ouders of leerlingen

In sommige situaties nemen ouders of de leerling zelf initiatief, bijvoorbeeld door een voorstel te doen voor een aanpassing of extra ondersteuning. Als leerkracht ondersteun je en stuur je zelf niet te veel.

Als leerkracht beweeg je vaak tussen **meerdere treden op de ladder**. Soms informeer je enkel, soms neem je samen beslissingen. Het is belangrijk om stil te staan bij de vraag: op welke trede bevind ik me, en is dat wenselijk in deze situatie? Daarnaast blijft het belangrijk om aandacht te hebben voor je eigen draagkracht. Goed samenwerken betekent ook dat jij ondersteuning krijgt waar nodig.

De participatieladder kan ook een instrument zijn op **schoolniveau** om de visie op samenwerking te onderbouwen en bij te sturen.

In **bijlage 1** kan je een lege participatieladder terugvinden om zelf mee aan de slag te gaan.

Casus

Ada zit in het eerste leerjaar en heeft een spraak- en taalstoornis. Ze begrijpt de instructies in de klas vaak niet volledig en heeft moeite met het verwoorden van haar gedachten. Dit zorgt voor frustratie bij Ada, maar ook onzekerheid in sociale situaties. De leerkracht, juf Linde, merkt dat Ada regelmatig afhaakt tijdens klassikale momenten en minder durft deelnemen aan gesprekken.

De rol van de leerkracht en de participatieladder

1. Informeren (trede 1)

Juf Linde houdt de ouders van Ada regelmatig op de hoogte via een heen-en-weerschriftje. Ze deelt observaties over Ada's taalontwikkeling en de aanpassingen in de klas, zoals visuele ondersteuning bij instructies, het gebruik van pictogrammen, en extra tijd voor antwoorden.

2. Raadplegen (trede 2)

Tijdens een oudercontact vraagt juf Linde welke ondersteuning thuis werkt. De ouders vertellen dat Ada baat heeft bij korte, herhaalde instructies en rustmomenten wanneer ze overprikkeld is. Deze inzichten neemt juf Linde mee in haar aanpak in de klas.

3. Adviseren (trede 3)

In overleg met de logopediste die Ada buiten de school begeleidt, de zorgcoördinator en het CLB, stelt juf Linde samen met het team een aantal voorstellen op voor redelijke aanpassingen. De logopediste adviseert bijvoorbeeld om kernwoorden uit instructies visueel te ondersteunen. Ouders en externen worden uitgenodigd om actief mee te denken over het handelingsplan.

4. Coproduceren / Meebeslissen (trede 4)

Bij het opstellen van een individueel traject wordt samengewerkt met alle betrokkenen: ouders, logopediste, CLB en Ada zelf (via kindgesprekken). Er wordt onder andere beslist om Ada een taalmaatje te geven in de klas en vaste ondersteuningsmomenten in te plannen met de leerondersteuner. De beslissingen worden samen genomen waarbij juf Linde het geheel coördineert.

5. Zelforganisatie (trede 5)

Na een tijdje komt Ada met hulp van haar ouders en logopediste met een voorstel: ze wil graag een 'praatkaart' gebruiken om aan te geven wanneer ze iets niet begrijpt of hulp nodig heeft. Juf Linde juicht dit initiatief toe en zorgt ervoor dat het systeem in de klas ingebed wordt, zonder het over te nemen van Ada.

Reflectie

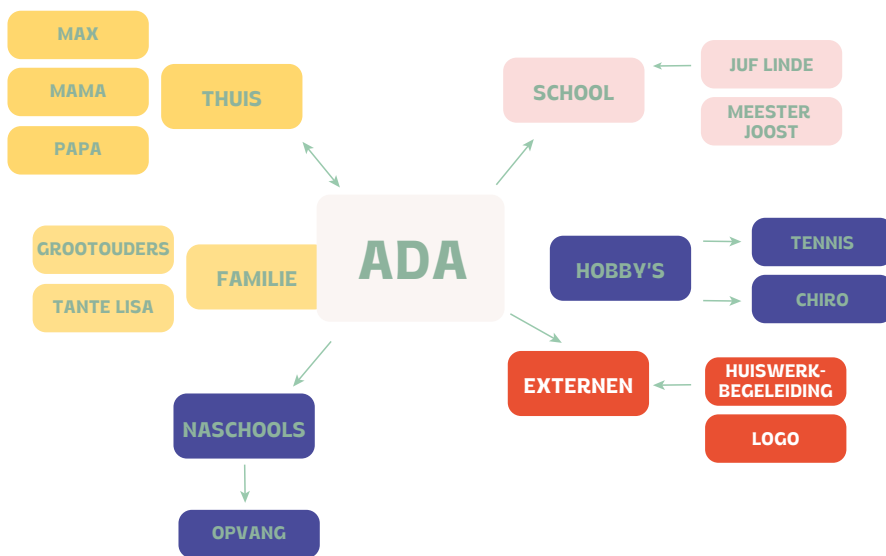
Juf Linde merkt dat de intensieve samenwerking rond Ada veel tijd vraagt. Ze bespreekt met het zorgteam hoe haar rol hierin werkbaar blijft. Zo wordt bijvoorbeeld afgesproken dat de logopediste voortaan kort digitaal rapporteert na elke sessie, zodat niet elk detail via de leerkracht hoeft te lopen. Hierdoor blijft de samenwerking duurzaam, en houdt juf Linde voldoende draagkracht over voor de rest van haar klas.

In kaart brengen van alle betrokkenen

Om goed te kunnen samenwerken, is het belangrijk om te weten wie er allemaal betrokken is bij de leerling. Een handig hulpmiddel hiervoor is een organigram. Dit brengt alle partners overzichtelijk in beeld: van ouders en leerkracht, tot CLB, logopedist of andere hulpverleners. Het organigram helpt ook om te evalueren of bepaalde partners uit het beeld zijn verdwenen en of er nieuwe betrokkenen zijn die nog niet worden opgenomen of meegenomen in de dialoog of het overleg.

Makkelijk een organigram maken? Probeer Canva, Miro (beide gratis) of gewoon op papier!

De leerling actief betrekken

Leerlingen actief betrekken bij het beslissen over redelijke aanpassingen is cruciaal want het verhoogt de effectiviteit van redelijke aanpassingen. Wanneer leerlingen mee beslissen, sluiten de aanpassingen beter aan bij de drempels die zij zelf ervaren. Zij weten vaak het best wat voor hen werkt, of kunnen dat al doende leren benoemen. Bovendien zorgt gezamenlijke besluitvorming voor meer betrokkenheid en minder weerstand bij de leerlingen.

Leerlingen kunnen, afhankelijk van hun ontwikkelingsleeftijd en context **op verschillende manieren aangeven** welke aanpassingen voor hen zinvol zijn. Leren reflecteren op het eigen leerproces en de effectiviteit van redelijke aanpassingen is voor leerlingen een leer- en groeiproces. Niet elke leerling weet meteen wat voor hem of haar werkt en dat is oké. Sommige leerlingen zullen hun hele schoolloopbaan redelijke aanpassingen nodig hebben. Daarom is het belangrijk hen te begeleiden in het leren benoemen van wat helpt, met het oog op een vlottere overgang naar het secundair en eventueel hoger onderwijs.

Blijf dus investeren in het bevragen van leerlingen en stem de methode af op hun noden. Hieronder vind je enkele **concrete adviezen** om leerlingen actief te betrekken:

Kindgesprekken

Veel scholen experimenteren met periodieke kindgesprekken, bijvoorbeeld in oktober (wanneer je de leerling goed hebt leren kennen) en maart (om het schooljaar goed af te sluiten en nog te kunnen bijsturen).

Tijdens deze gesprekken leren leerlingen doelen voor zichzelf formuleren. Voor leerlingen met specifieke onderwijsbehoeften biedt dit een waardevol moment om te spreken over hun betrokkenheid, welbevinden en eventuele redelijke aanpassingen. Enkele richtlijnen voor een kindgesprek op maat, gebaseerd op de fasen van het kindgesprek volgens Klasse (2023):

1. Voorbereiding is cruciaal

- Plan structureel tijd in, bijvoorbeeld tweemaal per jaar op een gepast moment (bv. na opstart & voor het einde van het schooljaar).
- Geef leerlingen voorbereidingstijd tijdens de les en help hen bij reflectie en doelen stellen.
- Stem de aanpak af op de mogelijkheden: jongere leerlingen hebben andere noden en vaardigheden dan oudere.

2. Creëer veiligheid en vertrouwen

- Leg het doel van het gesprek helder uit.
- Gebruik een warme, open houding met oogcontact en een rustige setting.
- Pas je taalgebruik aan de leerling aan.
- Werk met hulpmiddelen zoals kleurplaten, tekeningen of figuurtjes bij jonge kinderen.

3. Luister actief en onbevooroordeeld

- Neem het kind serieus: luister écht, ook buiten de formele gesprekken.
- Toon dat wat ze delen ertoe doet – dat bevordert openheid en verbondenheid.

4. Focus op groei, niet alleen op problemen

- Ga altijd op zoek naar positieve elementen om mee te starten.
- Als je zelf een groeipunt aanreikt, doe dit dan aan de hand van concrete voorbeelden waarbij je de rol van het kind zonder oordeel verduidelijkt.
- Help kinderen haalbare doelen te formuleren. Bespreek samen concrete stappen, én geef aan hoe jij als leerkracht ondersteunt.

5. Sluit positief en duidelijk af

- Herhaal het werkpunt en de gemaakte afspraken.
- Geef een compliment of bedank de leerling voor het gesprek.
- Zorg dat het kind weet dat het later altijd opnieuw mag komen praten.

Leerling uitnodigen bij oudergesprekken

Ouders komen doorgaans enkele keren per jaar naar school voor overleg. Tijdens deze momenten wordt samen met het schoolteam stilgestaan bij de ontwikkeling van de leerling, de haalbaarheid van gestelde doelen en de eventuele nood aan (nieuwe of bijgestuurde) redelijke aanpassingen.

Voor veel kinderen is het onduidelijk wat er precies tijdens deze gesprekken gebeurt. Door de leerling uit te nodigen bij (een deel van) het gesprek, bijvoorbeeld tijdens de laatste 10 minuten kan je deze onduidelijkheid deels doorbreken. Dit verhoogt de transparantie en geeft de leerling inspraak. Dit helpt ook om het kind eigenaarschap te laten ontwikkelen over het eigen leerproces.

Evalueren van redelijke aanpassingen met de leerling

Niet elke leerling kan van bij de start spontaan aangeven welke aanpassingen voor hem of haar werken. In dat geval is het zinvol om samen met de leerling bestaande aanpassingen te evalueren. Dit kan visueel ondersteund worden met pictogrammen, kleurcodes of smileys. Het evalueren van redelijke aanpassingen kan ook een onderdeel zijn van het kindgesprek of de oudergesprekken waarop het kind wordt uitgenodigd. Hierbij kan je ook te weten komen of de leerling weerstand voelt tegenover een bepaalde redelijke aanpassing en wat de onderliggende reden van de weerstand is. Zo kan je samen tot een oplossing komen en staat weerstand de redelijke aanpassing niet langer in de weg.

Checklist

- ☑ Heb je een zicht op alle betrokkenen? Hoe kan je een overzicht creëren van alle betrokkenen? Kan een organigram je hierbij helpen?
- ☑ Creëer tijd en ruimte voor overlegmomenten en zorg voor een gezamenlijk doel in elke samenwerking.
- ☑ Betrek ouders actief bij het besluitvormingsproces en communiceer transparant over gemaakte keuzes.
- ☑ Zorg dat ook externe partners zoals therapeuten of ondersteuners systematisch betrokken worden bij relevante overlegmomenten. Is hun aanwezigheid (financieel) niet mogelijk (voor de ouders)? Vraag dan toestemming aan de ouders om op voorhand met de externen af te stemmen of vraag de ouders om een recent verslag op te vragen en door te sturen.
- ☑ Stimuleer de stem van de leerling via kindgesprekken en laat hen meebeslissen over redelijke aanpassingen.
- ☑ Evalueer samen met de leerling de effectiviteit van gemaakte afspraken op een visuele en kindvriendelijke manier.
- ☑ Reflecteer regelmatig op het schoolbeleid rond samenwerking en stuur bij aan de hand van concrete casussen.

Graag meer weten of meer lezen?

- » De participatieladder: <https://onderwijs.vlaanderen.be/nl/samen-tegen-schooluitval/schooluitval-voorkomen/verbindend-schoolklimaat/verbindend-schoolklimaat-door-participatie>
- » Het kindgesprek: <https://onderwijsmaakjesamen.nl/vergeet-het-kindgesprek-niet/>
Of : <https://www.klasse.be/5627/zo-organiseer-kindcontact/>

3. Zorg in de klas: een gedeelde verantwoordelijkheid

In elke klas zijn er leerlingen met uiteenlopende noden en talenten. Het bieden van kwaliteitsvolle zorg is dan ook niet enkel voorbehouden aan leerlingen met een verslag of diagnose, maar maakt deel uit van goed lesgeven aan *alle* leerlingen. Het kan dan ook zinvol zijn om na te gaan hoe redelijke aanpassingen ingebed kunnen worden binnen de bredere school- of klaswerking.

Het zorgcontinuüm

In Vlaanderen gebruiken scholen het zorgcontinuüm als kader om de leerlingbegeleiding op schoolniveau te structureren. Dit model bestaat uit vier opeenvolgende fasen die samen een groeipad vormen. Het zorgcontinuüm is geen systeem om leerlingen in te plaatsen, maar biedt scholen een hulpmiddel om hun zorgbeleid systematisch op te bouwen en af te stemmen op de noden van elke leerling.

Belangrijk is dat het om een **cumulatief model** gaat: ondersteuning uit eerdere fasen blijft behouden wanneer er bijkomende zorg wordt geboden. Een leerling die individuele redelijke aanpassingen krijgt binnen de fase van verhoogde zorg, blijft dus ook recht hebben op de brede basiszorg.

De vier fasen van het zorgcontinuüm (Prodia, 2025):

Brede basiszorg

In deze eerste fase staat centraal wat **alle** leerlingen nodig hebben om tot leren te komen. De brede basiszorg vertrekt vanuit een krachtige, inclusieve leeromgeving en hoge verwachtingen voor *élke* leerling. Ze vormt de fundering van kwaliteitsvol onderwijs waarin talenten en leerbehoeften worden erkend. Deze basiszorg geldt voor iedereen.

Verhoogde zorg

Wanneer een leerling extra ondersteuning nodig heeft bovenop de brede basiszorg, wordt verhoogde zorg ingeschakeld. In overleg met de betrokkenen wordt nagegaan welke individuele redelijke aanpassingen zinvol en haalbaar zijn. Deze aanpassingen worden opgevolgd en waar nodig bijgestuurd.

Uitbreiding van de zorg:

Als de verhoogde zorg onvoldoende blijkt, is er nood aan een grondiger analyse van de situatie. In deze fase dreigt de leerling vast te lopen en er ontstaat behoefte aan meer zicht op zijn of haar functioneren in verschillende contexten (school, thuis...). In deze fase worden het CLB en de ouders actief betrokken. Het CLB kan handelingsgerichte diagnostiek uitvoeren, advies geven of het overleg coördineren.

Individueel aangepast curriculum (IAC):

In deze laatste fase wordt onderzocht of het gemeenschappelijk curriculum nog haalbaar is voor de leerling. Wanneer dit niet (langer) het geval is, wordt samen met de leerling, ouders, school en CLB overwogen om over te stappen naar een individueel aangepast curriculum. Dit kan resulteren in een IAC-verslag of een verslag type OV4.

Tip: je kan het zorgcontinuüm gebruiken als leidraad tijdens gesprekken met ouders. Het kan een houvast bieden om het te hebben over zorg op maat.

Oefening: zorg toewijzen vanuit het zorgcontinuüm

Geef alle fasen van het zorgcontinuüm een andere kleur met markeerstiften.

Lijst alle redelijke aanpassingen op die een leerling krijgt.

Markeer de redelijke aanpassingen vanuit de fase van het zorgcontinuüm van waaruit de zorg verleend wordt.

Wat merk je op? Uit welke fase komt het merendeel van de redelijke aanpassingen?

Doe dezelfde oefening voor een hele klasgroep. Merk je veelvoorkomende redelijke aanpassingen in fase 1, 2 of 3 op? Hoe zou je deze naar een lagere fase in het zorgcontinuüm kunnen brengen om de draagkracht van de leerkracht te versterken?

Redelijke aanpassingen en de link met een IAC?

Het is niet eenvoudig om richtlijnen te geven over **individuele trajecten**. Veel hangt af van de context. In de ene school zal een leerling mogelijks nog ondersteuning krijgen vanuit verhoogde zorg of uitbreiding van de zorg, terwijl de leerling in een andere school een individueel aangepast traject volgt. Uiteraard wordt deze beslissing altijd **zeer goed overwogen en neemt die de nodige tijd in beslag**. We raden je dan ook aan als school om in zulke trajecten altijd alle betrokkenen rond de tafel te zetten, tijd te nemen voor overleg en bij vragen de pedagogische begeleidingsdienst of het CLB in te schakelen. Zij kunnen je gericht ondersteunen bij al je vragen.

Een stevige basis als hefboom voor zorg op maat

Een krachtige zorg op maat begint bij een goed afgestemde **brede basiszorg**, die naadloos overgaat in verhoogde zorg waar nodig. Deze wisselwerking is essentieel om een inclusieve leeromgeving te creëren waarin elke leerling kansen krijgt om te groeien én waarin risico's zoals schooluitval of demotivatie worden voorkomen.

Hoe **sterker de brede basiszorg, hoe minder er nood is aan individuele redelijke aanpassingen**. Denk bijvoorbeeld aan een school die proactief rust- en pauzeplekjes inricht, zowel op de speelplaats als in de klas. Zulke aanpassingen ondersteunen leerlingen met gedrags- of emotionele kwetsbaarheden zonder dat er voor elke leerling apart moet worden ingegrepen.

Een doordachte brede basiszorg biedt niet alleen een rijke leeromgeving, maar **verlicht ook de druk op individuele zorgtrajecten**. Omdat ze al veel noden opvangt, wordt de stap naar verhoogde zorg kleiner en gericht. Bovendien leidt dit tot efficiëntere samenwerking met ouders en collega's: overlegmomenten kunnen zich dan meer toespitsen op uitzonderlijke situaties.

Kortom: hoe sterker de basis, hoe soepeler het zorgcontinuüm in beweging komt – met meer tijd en ruimte voor écht doelgerichte ondersteuning waar nodig.

Casus

In een lagere school signaleert het zorgteam dat verschillende leerlingen worstelen met begrijpend lezen. In plaats van zich meteen te richten op verhoogde zorg met individuele maatregelen, besluit de school eerst te investeren in een versterkt taalaanbod binnen de brede basiszorg.

Zo worden er klasbreed coöperatieve werkvormen ingevoerd, waarbij leerlingen in kleine groepjes teksten bespreken en verwerkingsopdrachten samen aanpakken. De klasbibliotheek krijgt een upgrade met boeken op verschillende moeilijkheidsgraden. Tegelijk worden visuele en auditieve hulpmiddelen (zoals pictogrammen en voorleesfuncties) standaard ingezet in de klaswerking.

Deze aanpak werpt vruchten af:

- Leerlingen met taalmoelijkheden krijgen automatisch meer ondersteuning, zonder stigmatisering.
- Sterke lezers voelen zich extra uitgedaagd door keuzemogelijkheden en samenwerkend leren.
- Het aantal aanvragen voor individuele redelijke aanpassingen daalt, omdat de klasomgeving van bij het begin rekening houdt met diversiteit in noden.

Deze casus illustreert hoe een doordachte brede basiszorg niet alleen preventief werkt, maar ook ruimte creëert voor verhoogde zorg waar die echt nodig is.

Omgaan met diversiteit in de klas

Leerkrachten geven aan dat de diversiteit tussen leerlingen hen soms kopzorgen bezorgt. De vraag “Hoe kan ik recht doen aan al die verschillende noden?”, klinkt herkenbaar in veel klaslokalen. Een krachtig vertrekpunt is de brede basiszorg. Die helpt je om de noden van elke leerling in kaart te brengen: wat heeft elk kind nodig om volwaardig te kunnen participeren aan het klasgebeuren?

Denk daarbij aan leerlingen met leerproblemen, anderstalige nieuwkomers, kinderen die recent hun thuisland ontvluchtten, maar evengoed aan cognitief sterk functionerende leerlingen. Wat hebben zij nodig om zich écht deel te voelen van de klasgroep?

Door per leerling na te denken over mogelijke onderwijsbehoeften krijg je zicht op gelijkenissen in plaats van louter verschillen. Die gedeelde noden bieden een vertrekpunt om redelijke aanpassingen te formuleren die niet enkel gericht zijn op één leerling, maar **breder toepasbaar zijn binnen je klaspraktijk**. Zo werk je zorgverbredend: redelijke aanpassingen worden klasbrede ingrepen waar alle leerlingen baat bij hebben.

Let wel: deze oefening kan je vaak pas echt maken als je je leerlingen wat beter kent. Meestal lukt dit pas vanaf oktober, wanneer je een goed beeld hebt van hun mogelijkheden, drempels en interesses.

Hieronder werd een voorbeeld uitgewerkt over hoe je aan de hand van het leerlingprofiel en de bijhorende noden kan komen tot mogelijke aanpassingen op klasniveau.

Leerlingprofiel	Mogelijke noden
Leerling met leerproblemen	Extra tijd om opdrachten af te werken Duidelijke instructies Visuele ondersteuning Begeleiden bij plannen en organiseren
Anderstalige nieuwkomers	Taalondersteuning Herhaling Gebruik van pictogrammen Gebruik van lichaamstaal
Leerlingen met emotionele en/of gedragsproblemen	Emotionele nabijheid en veiligheid Tijd en ruimte Positieve relaties Rustige plek Op eigen tempo laten wennen
Cognitief sterk functionerende leerlingen	Uitdagende opdrachten (differentiatie naar boven) Zelfstandig werk Project of onderzoekwerk Keuzevrijheid in taken Sneller tempo
Alle leerlingen	Veilig klasklimaat Gehoord en gezien worden Betekenisvolle feedback Differentiatie in aanpak en tempo Inzetten op groepsgevoel

Een denkkader dat hier sterk bij aansluit, is **Universal Design for Learning (UDL)**. UDL vindt zijn oorsprong in het streven naar toegankelijkheid voor mensen met een beperking, en vertrekt expliciet vanuit de diversiteit in de samenleving. Toegepast op onderwijs betekent het dat je die diversiteit vanaf de start meeneemt in je lesontwerp. Je reikt meerdere manieren aan waarop leerlingen kunnen leren, verwerken en aantonen wat ze kennen of kunnen. Daardoor vermindert de nood aan achteraf ingevoerde aanpassingen.

Kortom, zowel brede basiszorg als UDL stimuleren een preventieve, inclusieve aanpak. Ze helpen je bij het ontwerpen van een leeromgeving waarin leerlingen met uiteenlopende noden zich welkom en gezien voelen – van bij het begin.

En wat als het allemaal te veel wordt?

Soms bots je als leerkracht op je **grenzen**. Je klas telt veel zorgnoden en er worden tal van redelijke aanpassingen verwacht. Je ziet door de bomen het bos niet meer en vraagt je af hoe je nog iets extra kunt bieden zonder jezelf voorbij te lopen.

In zulke situaties helpt het om stil te staan bij wat **jóu** als professional ondersteunt. Wat heb jij nodig om kwaliteitsvolle zorg te blijven bieden?

Maak eens de balans op:

- **Energievreters** zijn zaken die je als belastend ervaart: gebrek aan kennis, tijdsdruk, onvoldoende ondersteuning, onduidelijke communicatie, ... Ze zijn vaak heel individueel bepaald.
- **Energiegevers** zijn elementen die jou motiveren en veerkracht geven: fijne samenwerking met collega's, appreciatie van ouders, zichtbare groei bij leerlingen, heldere afspraken met het zorgteam, professionele ontwikkeling, of het werken binnen een gedragen schoolvisie.

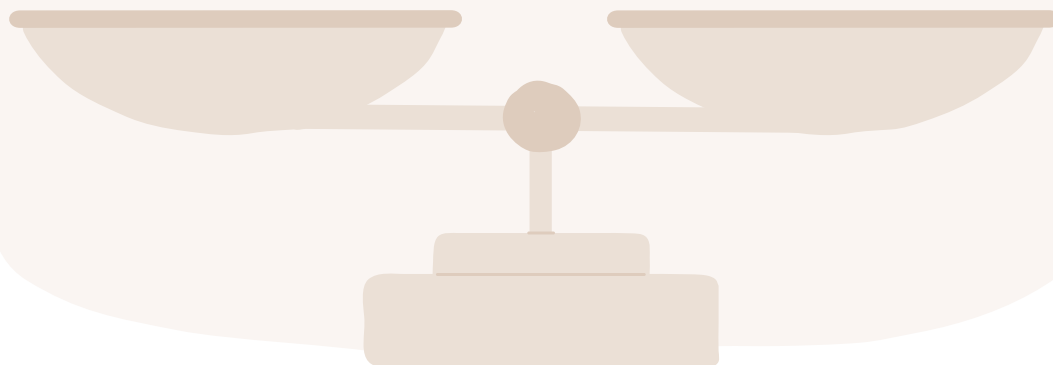
Door hier bewust bij stil te staan, kan je samen met collega's en het zorgteam zoeken naar haalbare oplossingen. Kan iemand je ontlasten? Is er nood aan vorming? Kan de school extra middelen voorzien? Door in te zetten op energiegevers en te snoeien in energievreters, creëer je opnieuw ruimte voor een gedragen en een werkbare aanpak van redelijke aanpassingen. En misschien een laatste belangrijke richtlijn: praat erover! Blijf niet zitten met je gevoel van onbehagen en spreek mensen aan. Daarbij is het belangrijk dat een leerling met specifieke zorgnoden gedragen wordt door het volledige schoolteam en niet enkel door de klasleerkracht van dat schooljaar.

Energievreters

- drukke klas
- onvoldoende ondersteuning in de klas
- veel individuele redelijke aanpassingen

Energiegevers

- fijne samenwerking met een leerondersteuner
- goede communicatie met ouders
- tijd en ruimte voor bijscholing

In **bijlage 2** kan je een document vinden om jouw energievreters en energiegevers in kaart te brengen. Deze oefening kan je ook aan ouders en/of leerlingen meegeven om een beter zicht te krijgen op hun energiebalans. Zo is het duidelijk wie ondersteuning kan gebruiken bij bepaalde energievreters en wie nog voldoende ruimte heeft om er iets bij te nemen. Als het haalbaar is voor iedereen, geraak je samen het verst.

Checklist

- ☑ Vanuit welke fase krijgt de leerling ondersteuning vanuit het zorgcontinuüm en is dit duidelijk voor alle betrokkenen?
- ☑ Is er aandacht voor de noden van alle leerlingen in functie van het verbreden van de brede basiszorg? Zijn deze noden in kaart gebracht?
- ☑ Kan ik mijn energievreters en energiegevers in kaart brengen wanneer het me te veel wordt? Wie of wat zijn mijn hulpbronnen?

Graag meer weten of meer lezen?

- » Het zorgcontinuüm: <https://prodiagnostiek.be/het-zorgcontinuüm/>
<https://kenniscentrumpotential.be/kenniscentrum/thema/zorgcontinuüm>
- » Universal design for learning: <https://sites.arteveldhogeschool.be/udl/over-udl>
- » IAC, een podcast van Kenniscentrum Potential: <https://kenniscentrumpotential.be/kenniscentrum/detail/hoe-situeren-we-een-iac-in-het-zorgcontinuüm-podcast-mieke-meire>

4. In gesprek over noden en mogelijkheden

Gesprekken en communicatie met alle betrokkenen — inclusief de leerling — zijn essentieel om tot werkbare en gedragen vormen van zorg en redelijke aanpassingen te komen. Dit onderdeel sluit aan bij deel 2 over samenwerking, maar zoomt specifiek in op praktische handvaten voor het voeren van goede gesprekken met alle betrokkenen.

De handvaten die we aanreiken, zijn bedoeld om tijdens **gesprekken houvast te bieden**: ze helpen om structuur aan te brengen, de tijd te bewaken en te zorgen dat ieders stem gehoord wordt. Ze zijn in geen geval allesomvattend. We raden je dus aan om de bijbehorende bronnen te consulteren indien je verdiepend wil werken.

We bouwen dit onderdeel op aan de hand van twee momenten:

- **Voor het gesprek:** hoe bereid je je goed voor en wie betrek je?
- **Tijdens het gesprek:** hoe zorg je voor een open, respectvolle en doelgerichte communicatie? Hoe werk je toe naar concrete doelen?

Goede voorbereiding: de sleutel tot een sterk overleg

1. Leg de rollen vast

Bepaal vooraf wie welke rol zal opnemen. Leid jij als zorgcoördinator het gesprek of zal de leerondersteuner deze taak op zich nemen? Laat vervolgens duidelijk weten aan alle deelnemers.

2. Noteer je kernpunten

Schrijf op wat jij tijdens het overleg zeker wil aanbrengen. Moedig de andere deelnemers aan hetzelfde te doen door hen op tijd een herinnering te sturen.

3. Maak heldere praktische afspraken

- **Wanneer?** Datum en start én einduur afspreken. Stuur de dag voor een afspraak een herinnering.
- **Waar?** Fysiek of online? (kan iedereen online inbellen?)
- **Wie?** Wie moet er allemaal worden uitgenodigd? Wie zal de agenda's op elkaar afstemmen? Kan je werken met een doodle? Check of er leerkrachten klasvrij moeten worden gemaakt en regel dit vooraf.

4. Stap tegemoet met een open en positieve houding

Focus op wat al goed gaat en probeer de situatie te bekijken door de ogen van ouders, leerkracht, leerondersteuner en vooral de leerling. Een empathische benadering creëert vertrouwen en maakt gezamenlijke oplossingen mogelijk.

Nog enkele concrete tips

- **Spreek vooraf één verslaggever af.** Leg op voorhand vast wie het verslag maakt en waar het achteraf te vinden is. Zo vermijd je onnodige administratie en voorkom je dat iedereen rond de tafel zit te schrijven.
- **Maak het verslag voor iedereen toegankelijk.** Zorg dat het document vlot raadpleegbaar is voor alle betrokkenen — inclusief ouders en eventueel de leerling.
- **Zet je voorbereidingen op mail.** Mail alle deelnemers en vraag hen in maximaal twee zinnen neer te schrijven wat ze zeker willen inbrengen tijdens het overleg. Laat hen die korte tekst meenemen naar het overleg. Spreek anderstalige ouders en ouders die moeilijker via mail te bereiken zijn op voorhand aan de schoolpoort aan, zo kan je hun verwachtingen en noden checken.

In bijlage 3 kan je een template vinden om een gesprek voor te bereiden

Tijdens het gesprek: van een rijke beeldvorming toewerken naar haalbare doelen

Wanneer je een leerling voor het eerst leert kennen is het belangrijk om in te zetten op een **rijke beeldvorming**. Een beeldvorming verkent de mogelijkheden en noden van de leerling en verkent de hulpbronnen en noden binnen de context van de leerling. Voor een goede beeldvorming is het belangrijk dat alle partners rond de leerling met specifieke onderwijsbehoeften een inbreng kunnen leveren. De inbreng van ouders is hier immens van belang. Zij zijn experts van hun kind en hebben onnoemelijk veel kennis over wat werkt en wat niet werkt bij hun kind.

ICF-kader

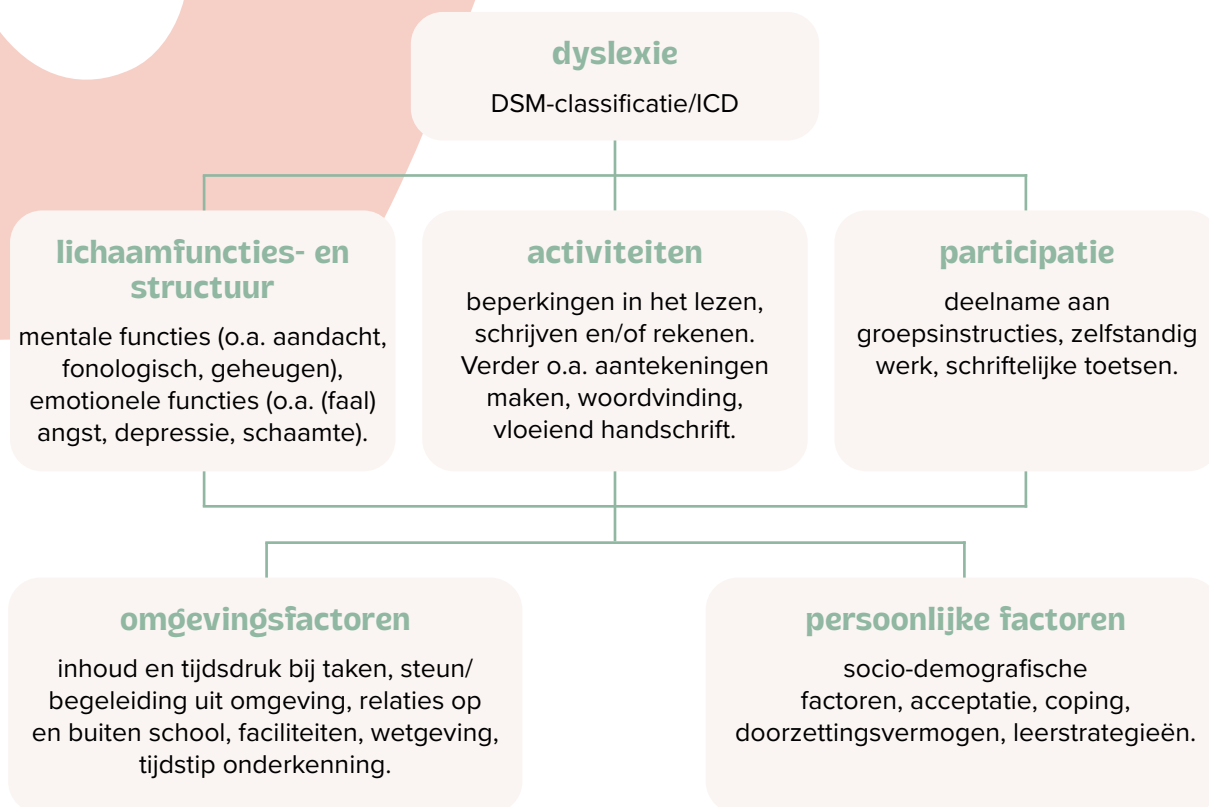
Het ICF kader (International Classification of Functioning, Disability and Health, WHO 2001) helpt (school)teams een leerling met specifieke onderwijsbehoeften niet te reduceren tot een diagnose, maar in een breder, dynamisch perspectief te plaatsen. Door naast **functies** en **structuur** ook **activiteiten**, **participatie**, **omgevingsfactoren** en **persoonlijke factoren** (de vijf kijkvelden) systematisch in kaart te brengen, ontstaat een genuanceerd beeld: wat kan de leerling al, waar loopt hij vast, welke context remt of versterkt? Leerkrachten, ouders en hulpverleners spreken zo dezelfde taal, zien sneller de wisselwerking tussen kind en klasomgeving en formuleren doelgerichte, haalbare aanpassingen. Het ICF raamwerk bevordert dus niet alleen een gedeelde beeldvorming, maar vormt ook een concrete brug naar doordachte ondersteuning en inclusieve leeransen.

Toepassing van het kader:

De vijf kijkvelden van ICF

Kijkveld	Vragen die je stelt	Voorbeeld in de klas
Lichaamsfuncties en -structuur	Heeft de leerling een lichamelijke of cognitieve beperking die meespeelt?	Vermoeidheid door epilepsie; beperkt werkgeheugen.
Activiteiten	Welke taken kan hij/zij al zelf? Waar loopt het mis?	Kan zelfstandig lezen, maar schrijven kost veel tijd.
Participatie	Hoe volwaardig kan de leerling meedoen in klas en schoolleven?	Speelt mee op de speelplaats? Deelt hij ideeën in de groep?
Omgevingsfactoren	Wat in de omgeving helpt of hindert?	Drukke klasruimte → werkt storend; Duidelijke pictogrammen → helpen.
Persoonlijke factoren	Welke eigenschappen van de leerling beïnvloeden leren en welbevinden?	Sterke motivatie; maar faalangst bij toetsen.

Voorbeeld van een toepassing:

In bijlage 4 kan je een leeg ICF kader terugvinden om zelf te gebruiken.

Tijdig overstappen naar het in kaart brengen van de doelen

Bewaak de tijd van de beeldvorming en start tijdig met de doelen in kaart te brengen tijdens het gesprek. Proprieteer je doelen; je kunt niet álles tegelijk aanpakken. Te veel doelen overweldigen de leerling en leveren zelden leerwinst op. Beslis daarom samen met alle betrokkenen welke één of twee focuspunten voorrang krijgen—bijvoorbeeld geconcentreerd werken in de klas, volwaardig meedoen in de turnles of actief deelnemen aan een uitstap. Formuleer de gekozen focus helder, noteer hem in het verslag en zorg dat iedereen zich erin kan vinden.

Toets met de SMART check.

Controleer vervolgens of elk doel Specifiek, Meetbaar en Merkbaar, Acceptabel, Realistisch en Tijdgebonden is. Zo wordt de ambitie concreet, haalbaar en opvolgbaar.

Vragen in de bespreking		Voorbeelddoel
Specifiek	“Wat gaat de leerling precies doen?”	Leest een paragraaf van 120 woorden.
Meetbaar	“Hoe zien we dat het lukt?”	Doet dit mondeling zonder prompts.
Acceptabel	“Stemt de leerling toe?”	Leerling knikt en wil oefenen.
Realistisch	“Is het haalbaar met onze middelen?”	Met audio ondersteuning in de iPad app.
Tijdgebonden	“Tegen wanneer?”	Binnen 6 weken, 4×/week.

Nog enkele concrete tips

- Leg een **foto van de leerling** in het midden tijdens het gesprek. Dit verhoogt de betrokkenheid van alle deelnemers aan het gesprek. Het maakt ook duidelijk dat alle beslissingen over én voor deze leerling gaan.
- **Vastlopen in beeldvorming?** Het is verleidelijk om tijdens het overleg te blijven doorpraten over hoe we de leerling zien—iedereen heeft waardevolle observaties. Maar als dit te veel tijd opslokt, zet er dan een duidelijke tijdsgrens op. Rond de beeldfase bijvoorbeeld na 30 minuten af en stap daarna over naar het formuleren van concrete doelen. De fase van beeldvorming kan meer ruimte innemen tijdens een eerste gesprek, maar kan minder uitgebreid zijn bij een opvolggesprek.

Vorbereiding voor een volgend gesprek

Voorzie tijdens het gesprek ruimte voor de afronding. Herhaal kort de beeldvorming, de vooropgestelde doelen en bijhorende redelijke aanpassingen en bespreek het takenpakket voor iedereen. Vraag aan alle deelnemers of zij nog zaken wensen toe te voegen. Leg alvast een moment vast waarop je een volgende keer zal samenkomen.

Checklist

-
- ☒ Heb ik vóór het overleg de rollen, timing, plaats en verslaggeving vastgelegd en hebben alle deelnemers hun kernpunten vooraf gemaild?
 - ☒ Heb ik het gesprek gestart met een brede beeldvorming mogelijks via het ICF kader, zodat functies, activiteiten, participatie, omgevings en persoonlijke factoren aan bod komen?
 - ☒ Heb ik de tijd strikt bewaakt, met maximaal 30 minuten voor beeldvorming, en ben ik daarna overgestapt naar het bepalen van concrete doelen?
 - ☒ Heb ik één of twee focuspunten geprioriteerd en ze SMART geformuleerd — specifiek, meetbaar, acceptabel, realistisch en tijdgebonden?
 - ☒ Heb ik het gesprek goed kunnen afronden en werden er concrete afspraken gemaakt en herhaald?

Graag meer weten of meer lezen?

- » Het zorgcontinuüm: <https://prodiagnostiek.be/het-zorgcontinuüm/>
<https://kenniscentrumpotential.be/kenniscentrum/thema/zorgcontinuüm>
- » Universal design for learning: <https://sites.arteveldehogeschool.be/udl/over-udl>

Over de auteurs

Laura Fluyt is als onderzoeker verbonden aan de onderzoeksgroep Gezins- en Orthopedagogiek (KU Leuven) en promoveerde van 2020 tot 2025 op het thema 'Beslissen over redelijke aanpassingen voor leerlingen met specifieke onderwijsbehoeften in het lager onderwijs'. In haar doctoraatsonderzoek lag de nadruk op de betrokkenheid van ouders en de stem van de leerling in dit proces. Daarvoor deed Laura tien jaar ervaring op als orthopedagoog en leerondersteuner in zowel het gewoon als het buitengewoon onderwijs.

Eleonora Tilkin-Franssens heeft vijftien jaar ervaring in het onderwijswerkveld als kleuteronderwijzer, zorgcoördinator en leerondersteuner, waarbij ze zich inzette om de dialoog tussen de verschillende actoren te verbreden, noden bespreekbaar te maken en redelijke aanpassingen te installeren, op te volgen en te verbreden in de brede basiszorg. Aan de UCLL is ze als praktijkonderzoeker verbonden aan het expertisecentrum Inclusive Society en de opleiding Sociale Readaptatiewetenschappen. Binnen het PWO "Neurodiversiteit in het basisonderwijs" werkt ze mee aan het normaliseren van noden, redelijke aanpassingen en deze bespreekbaar maken op klasniveau.

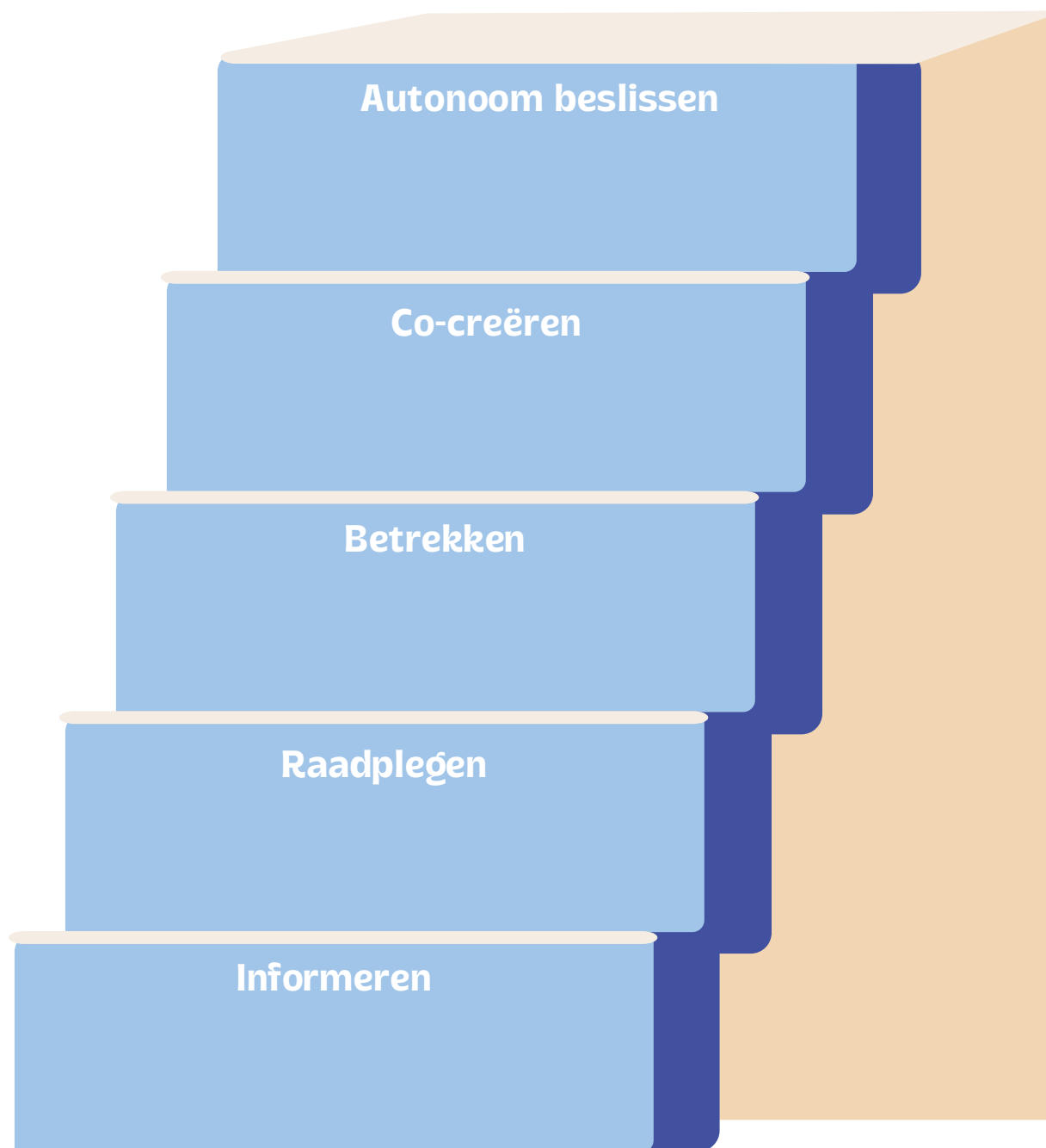

Sara Nijs is sinds 2020 tenure track docent (assistant professor) binnen de onderzoekseenheid Gezins- en Orthopedagogiek aan de Faculteit Psychologie en Pedagogische Wetenschappen van KU Leuven. Haar huidige onderzoek focust op het onderwijs aan kinderen met specifieke noden, met bijzondere aandacht voor het grensgebied en de samenwerking tussen het gewoon en buitengewoon onderwijs en de samenwerking tussen onderwijs en welzijn. Daarbij ligt de nadruk op de betrokkenheid van ouders en leerlingen, evenals op de eigenheid van het buitengewoon onderwijs.

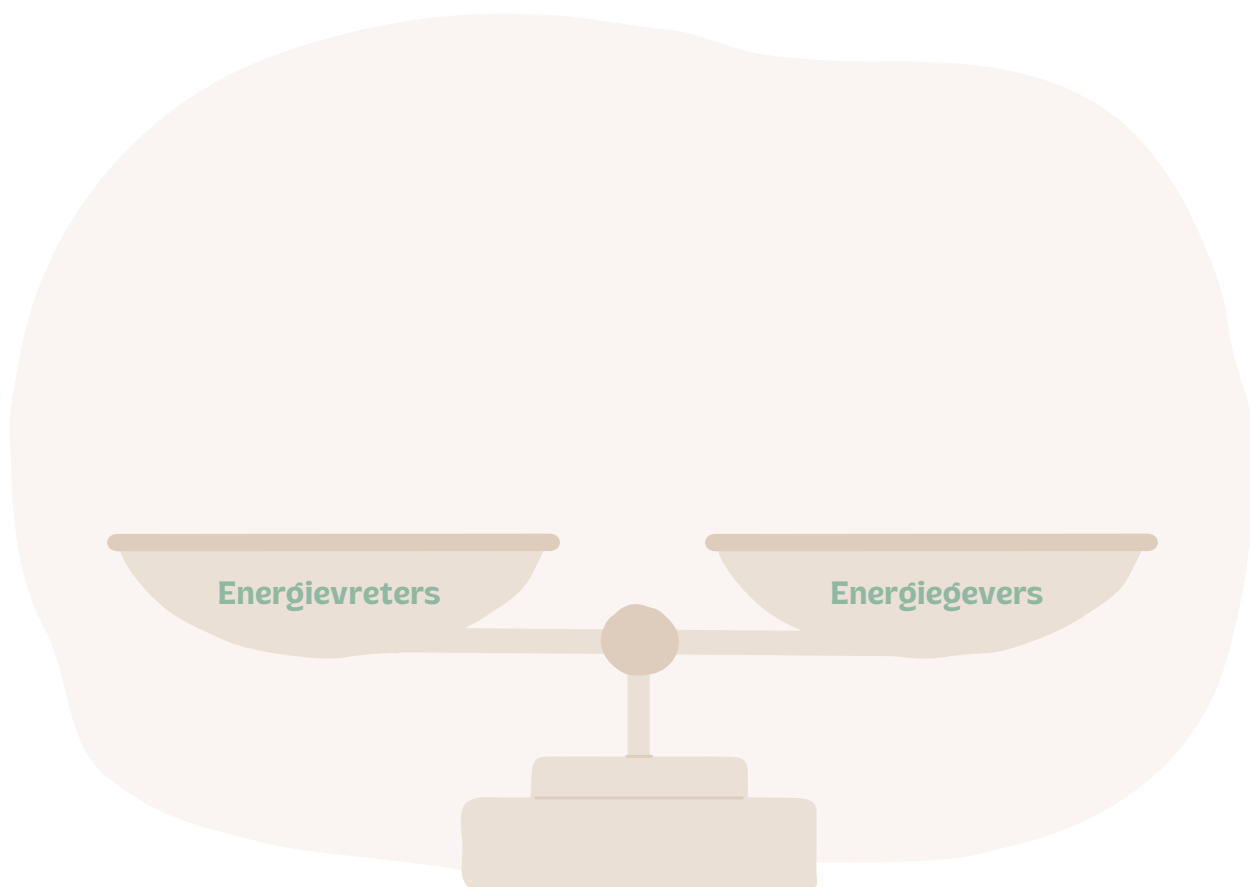

Bijlagen

Bijlage 1: participatieladder

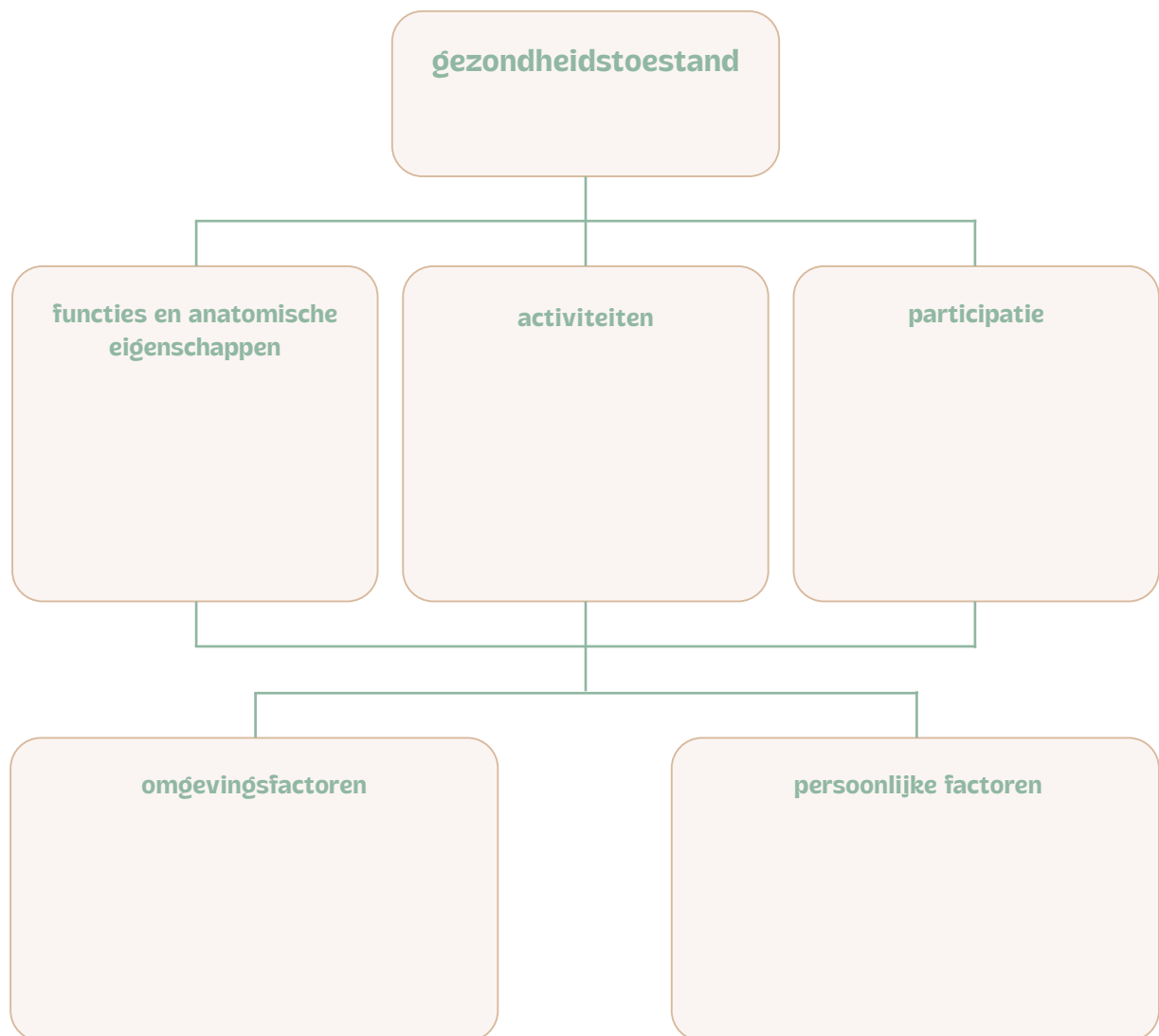
Bijlage 2: energievreters en energiegevers

Bijlage 3: checklist

Uit welke fasen van het zorgcontinuüm krijgt de leerling welke zorg?	
Fase 0	
Fase 1	
Fase 2	
Fase 3	
Welke doelen werden voor dit gesprek vooropgesteld?	
Welke afspraken hebben we vorige keer gemaakt en wie volgde wat op?	
Afspraak 1:	opgevolgd door:
Afspraak 2:	opgevolgd door:
Wie is er allemaal betrokken bij deze leerling?	
<i>Fluoriceer wie best prioritair aanwezig is bij dit gesprek, beperk het aantal deelnemers tot het minimum om de vergadering zo vlot mogelijk te laten verlopen. Ouders/voogden en klasleerkrachten zijn de eerste prioriteit.</i>	
Leerling	
Ouders/ Voogden	
Leerkracht(en)	Klasleerkracht: Zorgleerkracht:
Externen	CLB-medewerker: Leerondersteuner: Logo: Kiné: Huiswerkbegeleiding: Opvang: ReVa:

Bijlage 4: ICF kader

Referenties

Alcorn, A.M., Fletcher-Watson, S., McGeown, S., Murray, F., Aitken, D., Peacock, L.J.J., & Mandy, W. (2025). *Learning About Neurodiversity at School: A resource pack for primary school teachers and pupils* (Tilkin-Franssens, E., van der Deen, E., Vanaken, G.-J., Van Den Plas, L., Vannieuwenhuysen, L.-E., Noens, I., Trans.). University of Edinburgh. (Original work published 2022). Geraadpleegd op 2 juni 2025 van <https://ppw.kuleuven.be/ogop/leans>

Arteveldehogeschool (z.d.). Over UDL. Arteveldehogeschool. Geraadpleegd op 2 juni 2025 van <https://sites.arteveldehogeschool.be/udl/over-udl>

Hall, T. E., Meyer, A., & Rose, D. H. (2012). *Universal design for learning in the classroom: Practical applications*. Guilford press.

Kenniscentrum Potential (2020). *Mieke Meire over het Individueel Aangepast Curriculum (IAC)* [podcast]. Geraadpleegd op 2 juni 2025 van <https://soundcloud.com/inge-van-de-putte-71868991/mieke-meire-over-het-individueel-aangepast-curriculum-iac>

Kenniscentrum Potential (z.d.) *Wat is redelijk in redelijke aanpassing?*. Potential. Geraadpleegd op 2 juni 2025 van <https://kenniscentrumpotential.be/kenniscentrum/detail/wat-is-redelijk-in-redelijke-aanpassing>

Kenniscentrum Potential (z.d.) *Zorgcontinuüm*. Potential. Geraadpleegd op 2 juni 2025 van <https://kenniscentrumpotential.be/kenniscentrum/thema/zorgcontinuüm>

Klasse (2023, 26 april). *De 4 fases van een kindgesprek*. Klasse. Geraadpleegd op 2 juni 2025 van <https://www.klasse.be/5627/zo-organiseer-kindcontact/>

Ouders voor inclusie (z.d.). *Ouders voor inclusie*. Ouders voor inclusie. Geraadpleegd op 2 juni 2025 van <https://oudersvoorinclusie.be/>

Pameijer, N. K. (2018). *Handelingsgericht werken: samenwerken aan schoolsucces*. Acco.

Prodia (z.d.) *Het zorgcontinuüm*. Prodia. Geraadpleegd op 2 juni 2025 van <https://prodiagnostiek.be/het-zorgcontinuüm/>

Schoenmaker, A. (2016, 26 februari). *Vergeet het kind(gesprek) niet!*. Onderwijs maak je samen. Geraadpleegd op 2 juni 2025 van <https://onderwijsmaakjesamen.nl/vergeet-het-kindgesprek-niet/>

Unia (2019). *Overleg rond redelijke aanpassingen op school: een leidraad*. Unia. https://www.unia.be/files/Overleg_rond_redelijke_aanpassingen_op_school.pdf

Unicef België (z.d.). *Het kinderrechtenverdrag: 4 leidende principes en 54 artikels*. Unicef. Geraadpleegd op 2 juni 2025 van <https://www.unicef.be/nl/de-bestaansreden-van-unicef/het-kinderrechtenverdrag/de-54-artikelen>

Vlaams ministerie van Onderwijs en vorming (z.d.). *Naar een decreet leersteun voor leerlingen met specifieke onderwijsbehoeften*. Geraadpleegd op 2 juni 2025 van <https://onderwijs.vlaanderen.be/nl/directies-administraties-en-besturen/onderwijsinhoud-en-leerlingenbegeleiding/basisonderwijs/zorgbeleid-leerlingenbegeleiding-en-clb/leerlingen-met-specifieke-onderwijsbehoeften/naar-een-decreet-leersteun-voor-leerlingen-met-specifieke-onderwijsbehoeften>

Vlaams ministerie van Onderwijs en vorming (z.d.). *Verbindend schoolklimaat door participatie*. Geraadpleegd op 2 juni 2025 van <https://onderwijs.vlaanderen.be/nl/samen-tegen-schooluitval/schooluitval-voorkomen/verbindend-schoolklimaat/verbindend-schoolklimaat-door-participatie>

Vlaamse Overheid (2007, 19 juli). *Protocol tussen de Federale Staat, de Vlaamse Gemeenschap, de Franse Gemeenschap, de Duitstalige Gemeenschap, het Waals Gewest, het Brussels Hoofdstedelijk Gewest, de Gemeenschappelijke Gemeenschapscommissie en de Franse Gemeenschapscommissie ten gunste van de personen met een handicap*. Vlaamse Codex. Geraadpleegd op 2 juni 2025 van <https://codex.vlaanderen.be/portals/codex/documenten/1021259.html>

Wilcox, J. E. (1987). An inquiry into the implementation of a career ladder plan in a local school district. Texas A&M University.

